

Р.М. Шестопалов
аспірант

(Національна академія прокуратури України)

УДК 342.5

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Проаналізовано історичні передумови, тенденції становлення та розвитку правозахисної діяльності органів прокуратури України поза кримінально-правовою сферою, надано періодизацію її становлення та розвитку.

Ключові слова: правозахисна діяльність прокуратури поза кримінально-правовою сферою, історія, становлення та розвиток, періодизація.

Анализируются исторические предпосылки, тенденции становления и развития правозащитной деятельности органов прокуратуры Украины вне уголовно-правовой сферы, приводится периодизация её становления и развития.

Ключевые слова: правозащитная деятельность прокуратуры вне уголовно-правовой сферы, история, становление и развитие, периодизация.

This article analyzes the historical background, the trend of the formation and function of human rights Prosecutor's Office prosecution in Ukraine outside the criminal law field, presented periodization is the formation and development of human rights Prosecutor's Office

Keywords: human rights Prosecutor's Office outside the criminal field, the history, formation and development periods.

Постановка проблеми. Визначення історичних передумов становлення та розвитку правозахисної діяльності органів прокуратури нерозривно пов'язане з їх функціонуванням як складової державного апарату та структурного елемента в механізмі забезпечення прав і свобод громадян та інтересів держави. Зазначена проблематика складає дослідницьку цінність і, незважаючи на численний теоретичний матеріал, напрацьований вченими та практикаками доби пострадянського розвитку органів прокуратури, залишається актуальною й нині.

Метою написання цієї статті є дослідження історичних передумов становлення та розвитку правозахисної діяльності органів прокуратури України, надати періодизацію їх розвитку. Досягнення зазначеної мети можливе шляхом виконання таких завдань: проаналізувати історичні тенденції розвитку діяльності прокуратури як системи органів захисту прав і свобод громадян та інтересів держави, визначити історичне значення такої діяльності в системі державного механізму

правозахисту, встановити вплив історичного досвіду на подальший розвиток правозахисної функції прокуратури.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням історичного розвитку органів прокуратури присвячені праці видатних українських вчених Ю.М. Грошевого, Л.М. Давиденка, В.В. Долежана, М.В. Косюти, О.Р. Михайленка, П.П. Михайленка, М.І. Мичка, В.В. Сухоноса, Ю.Є. Полянського, С.І. Прилуцького, Б.В. Ференца та ін. На пострадянському просторі зазначена тематика висвітлювалася в працях В.І. Баскова, В.Г. Бессарабова, Л.Д. Бойкова, К.А. Кашаєва, І.Л. Петрухіна, В.А. Рябцева, В.М. Савицького, А.П. Сафонова, А.Я. Сухарєва, О.П. Темушкіна, В.Б. Ястребова та багатьох інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури щодо періодизації, становлення та розвитку функціональної діяльності прокуратури дає підстави стверджувати, що більшість вітчизняних наукових досліджень присвячена загальним питанням становлення та розвитку прокуратури України як державного органу, як органу кримінального переслідування або частини правоохоронної системи того чи іншого історичного періоду, в той час як питання історії становлення та розвитку її правозахисної діяльності залишається не повною мірою дослідженим, що викликає науковий інтерес.

Слід погодитись із позицією ряду українських вчених та практиків, що прокуратура виникла у 1302 р. у Франції не як інститут кримінального переслідування, а як інститут представництва майнових та інших інтересів короля, що включало в себе спостереження за правильністю дій різних установ та посадових осіб як засіб захисту інтересів короля [1, с. 5]. Вважаємо, що в такий спосіб французьким монархом Філіпом IV Красивим було визначено основну роль прокуратури – правозахисну.

Досліджуючи розвиток державотворчих процесів на українських землях *часів стародавнього світу та Київської Русі*, слід зауважити, що на той час не існувало такого державного інституту, як прокуратура, а захист прав здійснювався, як правило, самостійно, через суди, представників феодалів та церкву. Проте сама система правозахисту тих часів створювала передумови для створення як самої прокуратури, так і суті її правозахисного потенціалу.

Характеризуючи діяльність прокуратури в *період Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої та козацько-гетьманської доби*, буде правильним зазначити, що це питання достатньо нове в юридичній науці та недостатньо досліджене через брак історичних джерел, які б дали змогу повною мірою їх вивчити та проаналізувати.

Проте В.І. Малюга та М.М. Бурбика в своїх дисертаційних дослідженнях апелюють до джерела польського дослідника В. Свєрбигуза «Старосвітське панство», у якому зазначається, що у 1579 р. в Батурині створено

Український Трибунал, на початку діяльності якого щорічно його депутати обирали прокурора (інстигатора), який наглядав за чинністю подання позовів до трибунальського суду та якому наглядачі приватних маєтків передавали детальні відомості про позови та характер правопорушень [4].

На вказане джерело посилаються й інші українські вчені, В.І. Лакізюк та О.Р. Михайленко, які зазначають, що прокуратура України бере своє літочислення не з періоду царювання Петра I, а з моменту значно раніше, при цьому посада прокурора збереглася в Україні і в наступному XVII ст. В Українському Трибуналі разом із гетьманом, генеральним писарем, генеральним возним, генеральними суддями та іншими вищими чинами засідав і прокурор (інстигатор) [3, с. 37].

Більш детально інститут інстигаторства проаналізовано в науковій статті Л.Р. Грицаєнка «Історико-правовий процес утвердження інституту прокуратури в Україні». Дослідник зазначає, що поряд із судово-представницькою функцією в інстигаторів поступово з'являється і похідна від неї функція нагляду за законністю та дисципліною у судовій сфері, зокрема, інстигатор подавав позови до суду в інтересах громади міста, стягував судові штрафи, забезпечував явку учасників судового процесу до суду, вів реєстр судових рішень, здійснював представництво інтересів короля та суспільства. Згодом до компетенції інстигаторів почали належати також фінансові питання, королівські податки і збори (від торгівлі), подання позовів за їх несплату та приховування доходів [4, с. 125].

Отже, можемо припустити, що в XV–XVII ст.ст. на території сучасних українських земель починають зароджуватись елементи правозахисної функції прокуратури у вигляді комбінації її наглядової та представницької діяльності. Водночас інститут інстигаторства стає прототипом та першоосною інституту сучасної прокуратури, а його діяльність, спрямована на захист королівських та суспільних інтересів, – базою для подальшого становлення та розвитку правозахисної функції прокуратури.

Говорити про історію власне української моделі прокуратури в епоху перебування українських земель у складі Російської Імперії (1722 – 1917 рр.) буде дещо некоректним; необхідно обмежитись лише діяльністю царсько-російської прокуратури на українських землях, які були складовою імперської держави. Втім, саме за цих часів прокуратура була віднесена до системи органів державної влади, а її наглядова діяльність може сміливо ототожнюватись з правозахисною, хоча й більшою мірою спрямованою на захист державно-імперських монархічних інтересів. Саме тоді сформувалися основні форми, методи, принципи організації та діяльності прокуратури, які використовуються органами прокуратури вже незалежної української держави.

Безпосередньому запровадженню інституту прокуратури в Російській імперії передувало створення декількох контрольно-наглядових

органів (інститути фіскалату (1711 р.), генерал-ревізора для нагляду за виконанням указів Сенату (1715 р.), обер-секретаря для нагляду за порядком провадження і законністю при вирішенні справ Сенатом і право доповідати царю про зловживання та упущення сенаторів (1720 р.). Проте зазначені органи не виправдали сподівань царя, бо самі часто бездіяли та не сприяли досягненню поставлених ним цілей та завдань: не гарантували належного виконання усіма органами та посадовими особами розпоряджень вищої державної влади та, відповідно, й захисту державних інтересів, що тією чи іншою мірою зумовлювало необхідність покладення контрольних-наглядових функцій на прокуратуру.

На наш погляд, найбільш слушною щодо заснування інституту прокуратури є думка В.В. Сухоноса, який зазначає, що вона була запроваджена трьома указами Петра I, а саме: від 12 січня 1722 р. «Быть при Сенате генерал-прокурору и обер-прокурору, также во всякой коллегии по прокурору»; від 18 січня 1722 р. «Об установлении должности прокуроров в надворных судах»; від 27 квітня 1722 р. «О должности генерал-прокурора» [5, с. 40].

Отже, прокуратура як державний інструмент створена Петром I саме як орган захисту інтересів держави та її мешканців, формою (способом) її правозахисної діяльності став нагляд за відповідністю законів. Період царювання Петра I характеризувався зосередженням захисту інтересів монарха та безпосередньої йому підпорядкованості. Прокуратура була створена як представницький орган царя в Сенаті, прокурор не мав голосу в таких засіданнях, а його призначення полягало у забезпеченні відповідності імператорських указів і розпоряджень. Ця риса притаманна й сучасним органам прокуратури; зокрема, є певна схожість із положенням ст. 9 чинного Закону України «Про прокуратуру», якою передбачено право Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів брати участь в засіданнях органів державної влади та управління [6]. Проте за царської доби це було обов'язком прокурора, а сьогодні – право та один з альтернативних способів правозахисту.

Після смерті Петра I прокуратура втратила свою суспільну значимість, а її правозахисний потенціал був значно послаблений.

Роль прокуратури почала відновлюватись за часів Єлизавети та Катерини II. Зокрема, в Катерининському «Учреждении для управления губерний» на губернських прокурорів покладалась обов'язки щодо охорони благоустрою в губернії, нагляд за казенним управлінням, нагляд за судом і розправою [7].

Судова реформа в Російській Імперії 1864 року була спрямована на пристосування судової та прокурорської систем Росії до європейських зразків того часу. В цей період широкий спектр прокурорських наглядових функцій (а відповідно, і правозахисних), притаманних до реформеному періоду, було зведено нанівець, що негативно вплинуло

на стан законності та змусило законодавця повернутися до цього питання, та визнати свої помилки.

Сучасний український вчений Ю.Є. Полянський зазначає, що задачі тієї реформи в цілому співпадають з тими, які продекларовані нинішніми реформаторами: створення відносно незалежної судової системи, забезпечення змагальності судочинства, створення суду присяжних, підвищення ролі адвокатури та забезпечення її незалежності, зміна функцій прокуратури, а, точніше їх обмеження [8, с. 512].

У 1917 р. після падіння Російської імперії припинила свою діяльність і прокуратура Російської імперії. Офіційно це відбулося після прийняття Декрету Радянського уряду «Про суд № 1».

Що стосується діяльності прокуратури та її правозахисної діяльності на західноукраїнських землях, які перебували у складі Австро-Угорської імперії, слід визнати, що у вітчизняній юридичній науці відсутні детальні історико-правові дослідження в цій царині, оскільки переважна більшість українських вчених зосереджує свою увагу на дослідженні питань становлення та розвитку органів прокуратури, що діяли на українських землях, які перебували у складі Російської Імперії.

Вказані дослідження містяться в наукових працях окремих українських вчених (В.С. Кульчицького, І.Й. Бойка, М.В. Никифорака, Н.Ю. Панича та ін.), аналіз яких вказує на той факт, що правозахисна діяльність прокуратури на українських землях, що перебували у складі Австро-Угорської Імперії, в період з 1852 по 1918 рр. здійснювалась Галицькою фінансовою прокуратурою з місцезнаходженням у Львові, а з 1867 по 1918 рр. – фінансовою прокуратурою Буковини з місцезнаходженням у Чернівцях [9]. Зазначені державні органи мали специфічний як для органів прокуратури правовий статус (підпорядковувались саме міністерству фінансів) та вузьку спеціалізацію правозахисної діяльності – захист фінансово-економічних інтересів держави. Діяльність цих органів у сфері захисту майнових інтересів держави заклала підвалини для реалізації правозахисної діяльності органів прокуратури України у сфері захисту фінансово-економічних інтересів держави та в діяльності сучасних органів фінансової прокуратури Австрії та Німеччини, які, пройшовши еволюційні процеси з моменту їх створення в XIX ст., і донині ефективно здійснюють захист державних інтересів.

Відсутність достатньої кількості матеріалів прокурорської практики та джерел права унеможливує спробу зробити глибокий аналіз щодо наявності чи відсутності в органів прокуратури *періоду Національно-демократичної революції 1917–1920 рр.* чітких правозахисних функцій та визначити критерії ефективності їх реалізації.

Прокуратура доби Центральної Ради та Директорії діяла майже аналогічно з прокуратурою післяреформеного періоду Російської імперії: виступала як орган кримінального переслідування, виконуюча-

ла функції нагляду за розслідуванням злочинів та підтримання державного обвинувачення в суді, при якому діяла.

Лише під час правління на Україні Гетьманату Павла Скоропадського на прокурорів покладалися наглядові функції, спрямовані на захист державних інтересів – Закон «Про гетьманську владу» передбачав створення Генерального Суду Української держави, який слідкує за законністю видання законів і наказів [10, с. 66].

У радянський період 1922–1991 рр. органи прокуратури в переважній більшості відігравали карально-репресивну роль в житті суспільства, її правозахисний потенціал був спрямований передусім на захист державницьких інтересів тоталітарної системи, а діяльність у цій сфері отримала класичну загальнонаглядову форму. На наш погляд, у науковій літературі недостатньо дослідженим залишається контекст саме правозахисної спрямованості діяльності радянської-української моделі прокуратури. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне в радянському періоді виокремити окремі етапи становлення та розвитку правозахисної діяльності прокуратури радянської України, за критерій розмежування яких узяти законодавство, що регулювало її загальнонаглядову діяльність на тому чи іншому етапі історичного розвитку радянської прокуратури

Перший етап (1922–1933 рр.) характеризувався правозахисною діяльністю саме української радянської прокуратури і був започаткований 28 червня 1922 р. з утвердженням у складі Наркомюсту Української РСР Державної прокуратури і затвердженням ВУЦВК «Положення про прокурорський нагляд». У цей період прокуратура здійснювала нагляд від імені держави за законністю усіх органів влади, господарських установ, громадських та міських організацій і приватних осіб [11, с. 14].

Другий етап (1933–1955 рр.) розпочався з прийняттям Центральним Виконавчим Комітетом та Раднаркомом СРСР Постанови «Про затвердження положення про прокуратуру СРСР» від 17 грудня 1933 р.

Правозахисна діяльність прокуратури 30-х років ХХ ст. використовувалася для захисту власності держави за господарсько-галузевим принципом. Така практика не виправдала себе і в 1936 р. була скасована Постановою Раднаркому СРСР «Про структуру прокуратури СРСР».

У післявоєнні часи загальнонаглядова діяльність прокуратури вже регулювалася на відомчому рівні – «Інструкцією по загальному нагляду» від 27 лютого 1946 р., затвердженою заступником прокурора СРСР. Межі загальнонаглядової діяльності визначалися за принципом виключення – на всі випадки, на які не поширювалася дія інших спеціалізованих галузей прокурорського нагляду. Згідно зі ст. 7 Інструкції, в центрі уваги прокурора повинні зосереджуватись найбільш актуальні укріплення законності, що має схожість із пріоритетними напрямками правозахисної діяльності органів прокуратури вже незалежної України, а також із наскрізними темами, передбаченими роз-

порядженнями Генерального прокурора України.

Затвердження Указу Президії Верховної Ради СРСР від 24 травня 1955 р. «Положення про прокурорський нагляд в СРСР» розпочинає третій етап (1955–1979 рр.) розвитку правозахисної діяльності української радянської прокуратури, який характеризується якісно новим рівнем організації наглядової роботи, що спрямовувалась не тільки на захист державних інтересів, але й на захист прав і свобод громадян.

Знаменним на даному етапі правозахисної діяльності радянської прокуратури став Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про утворення Колегій в Прокуратурі СРСР і прокуратурах союзних республік» від 27 лютого 1959 р., відповідно до якого в організації роботи органів прокуратури поряд з принципом єдиноначальності запроваджено принцип колегіальності. З цього часу крім Колегії Прокуратури СРСР, союзних республік та прокуратур обласного рівня колегіальними органами стали методичні та науково-методичні ради при прокуратурі СРСР та союзних республік, на засіданнях яких обговорювались актуальні питання у сфері захисту інтересів держави та прав громадян та приймалися основоположні рішення, які значно поліпшували правозахисну діяльність органів прокуратури.

Четвертий і останній етап (1979–1991 рр.) загального нагляду української радянської прокуратури пов'язаний з низкою політико-правових подій кінця 70-х рр. минулого століття, а саме: прийняттям 7 жовтня 1977 р. Конституції СРСР, 20 квітня 1978 р. – Конституції УРСР та 30 листопада 1979 р. – Закону СРСР «Про прокуратуру СРСР».

В цей час загальнонаглядова діяльність прокуратури регулювалася безпосередньо законом, коло повноважень щодо захисту інтересів держави та прав громадян було значно розширене; загальний нагляд складався з нагляду за відповідністю видання посадовими особами, органами і організаціями актів Конституції СРСР, Конституціям союзних республік і Конституціям автономних республік, а також Постановам Ради Міністрів СРСР, Ради Міністрів союзних і автономних республік та нагляду за точним і однаковим виконанням законів посадовими особами і громадянами.

Загальний нагляд радянської прокуратури, як і сама її діяльність того періоду, викликають і позитивну, і негативну оцінку серед юристів, істориків та політиків. Втім, зміст і спрямованість правозахисного потенціалу прокуратури України в історичному розвитку зумовлювалися політико-правовим режимом держави, цілями і завданнями, поставленими державою перед прокуратурою. Спільним для діяльності прокуратури на всіх етапах її розвитку було зміцнення законності, правопорядку, забезпечення верховенства закону.

Період правозахисної діяльності прокуратури незалежної України (з 1991 р. по теперішній час) теж можна умовно поділити на два етапи: доконституційний (1991–1996) та післяконституційний (з

1996 року по теперішній час).

Доконституційний етап правозахисної діяльності української прокуратури розпочався 4 вересня 1991 р. з припиненням повноважень прокуратури УРСР та призначенням В.І. Шишкіна першим Генеральним прокурором незалежної України.

На наш погляд, в цей період найбільш видатними подіями, які справили вплив на подальший розвиток правозахисної діяльності української прокуратури, було прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 05.11.91 №1789-ХІІ, Концепції судово-правової реформи, схваленої Верховною Радою України та затвердженої відповідною Постановою від 28.04.92, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» від 26.11.93 №3662-ХІІ, а також вступ України до Ради Європи, який змусив державу взяти зобов'язання щодо реформування органів прокуратури.

Зважаючи на вагому роль прокуратури у сфері захисту прав громадян, 26 листопада 1993 р. до ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» внесено зміни, якими прокурора зобов'язано розглядати заяви і скарги про порушення прав громадян та юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких належить до компетенції суду. У такий спосіб законодавцем розширено джерела інформації, приводи та підстави реалізації правозахисної діяльності прокуратури – звернення громадянина чи юридичної особи. Слід зазначити, що норма закону, яка закріпила право громадянина на звернення до прокуратури для захисту його прав, була прийнята майже за три роки до прийняття самого Закону України «Про звернення громадян» як галузевого закону, що регулює порядок подачі та розгляду звернень громадян.

Післяконституційний етап (з 1996 року по теперішній час) розпочався 28 червня 1996 р. з прийняттям Конституції України, у відповідності до якої були сформовані основоположні правові засади її діяльності як державного органу та вперше на конституційному рівні визначено її функції.

Пункт 9 Перехідних положень Основного Закону держави на невизначений час відстрочує діяльність органів прокуратури щодо захисту прав громадян та інтересів держави поза кримінально-правовою сферою, тим самим ініціює дискусії та породжує суперечності між Україною та Радою Європи стосовно доцільності існування зазначеної функції як елемента правозахисного потенціалу прокуратури.

У науковій літературі зустрічаємо погляди, що з прийняттям Конституції України загальнонаглядова діяльність прокуратури поступово трансформується в функцію представництва прокурором інтересів громадян та держави в суді [12, с. 53] або стане фактично її альтернативою [13, с. 44]. Існують також позиції, що загальнонаглядова діяльність прокуратури продовжує існувати як тимчасова функція прокуратури на невизначений час [14, с. 36].

На наш погляд, з прийняттям Конституції України правозахисна діяльність прокуратури, навпаки, отримала багатоканальність форм її реалізації:

- досудова (регламентується п. 9 Перехідних положень Конституції України) – шляхом проведення перевірок, вжиття заходів прокурорського реагування, спрямованих на усунення порушень закону, поновлення порушених прав громадян та державних інтересів та притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності;

- судова (закріплена в ч. 2 ст. 121 Конституції України) – шляхом представництва прокурором у суді прав громадян та інтересів держави.

Вагоме значення для становлення та розвитку правозахисної діяльності прокуратури мало доповнення ст. 121 Основного Закону держави «п'ятою функцією» прокуратури – наглядом за додержанням прав і свобод людини та громадянина, додержанням законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами. Втім, незважаючи на численні дискусії серед науковців та практиків щодо доцільності існування зазначеної функції та застереження представників Ради Європи щодо її суперечності й невідповідності стандартам правової держави, 30 вересня 2010 р. Рішенням Конституційного Суду України у справі №1-45/2010 її виключено з переліку конституційних функцій прокуратури.

Не менш важливою подією, пов'язаною з розвитком правозахисної діяльності прокуратури, стало підписання 12 квітня 2011 р. Генеральним прокурором України В.П. Пшонкою наказу № 3гн «Про організацію правозахисної діяльності органів прокуратури України», яким вперше за часів незалежної української держави Генеральний прокурор на відомчому рівні визначив правозахисну діяльність як напрям діяльності прокуратури, передбачив і форму її реалізації - шляхом здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів. Закріплення на відомчому рівні нагляду за додержанням і застосуванням законів як форми реалізації правозахисної діяльності прокуратури, вважаємо, є постійною і необхідною передумовою забезпечення законності, правопорядку, захисту прав громадян та інтересів держави. Обмеження часових параметрів цієї діяльності (оскільки це прямо випливає з Основного закону) обумовлює необхідність її подальшого удосконалення, нормативного закріплення і наукового обґрунтування.

Висновки. Отже, аналізуючи генезис становлення та розвитку правозахисної діяльності прокуратури України, слід зробити висновки, що питання становлення та розвитку правозахисної діяльності вітчизняної прокуратури ускладнено історичними процесами, які переживала Україна на початку появи та розвитку інституту прокуратури: відсутністю консолідації українських земель, які перебували у складі Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, Австро-Угорської та Російської Імперій, та їх вплив на розвиток власної державності, що не дозволяє надати ідеальну періодизацію правозахисної діяльності прокуратури в

єдиній хронологічній послідовності, внаслідок чого окремі періоди її становлення та розвитку тих органів прокуратури, які діяли на українських землях, що перебували у складі Австро-Угорської Імперії, не співпадають з історичними періодами розвитку правозахисної діяльності тих органів прокуратури, що діяли у складі Російської Імперії.

Таким чином, аналіз історичних тенденцій становлення та розвитку правозахисної діяльності прокуратури є необхідною умовою для подальшого дослідження її суті, мети та завдань, визначення ролі в сфері захисту прав і свобод громадян та інтересів держави, її подальшого розвитку, удосконалення та підвищення ефективності.

Бібліографічні посилання

1. *Грошевий Ю.М., Давиденко Л.М., Зеленецький В.С. та ін.* Новий Закон України «Про прокуратуру»: яким йому бути? // Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності: Зб. наук. праць / Редкол.: Л.М. Давиденко, П.М. Каркач (відп. редактори). – Х., 1999.
2. *Малюга І.* Принципи організації та діяльності прокуратури України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. – К., 2002. – С. 34; *Бурбика М.* Робота з персоналом в органах прокуратури України: організаційно-правові питання: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2007. – С. 19.
3. *Лакізіук В., Михайленко О.* Прокуратура України: витоки, розвиток, персоналії та правове регулювання // Вісник прокуратури. – 2000. – № 2. – С. 37-43.
4. *Грицаєнко Л.* Історико-правовий процес утвердження інституту прокуратури в Україні // Право України. – 2008. – № 11. – С. 125.
5. *Сухонос В.В.* Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. – К., 2009.
6. Про прокуратуру: Закон України від 05 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ // zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg1789-12.
7. *Петрухин І.* Исторический очерк деятельности прокуратуры // Закон: интернет-журнал ассоциации юристов Приморья // www.zakon.ru.
8. *Полянський Ю.* Использование историко-аналитического подхода в процессе судебной реформы в Украине // Перспективи судово-правової реформи в Україні: Зб. наук. праць / За заг. ред. С.В. Ківалова. – Одеса, 2009. – С. 512.
9. *Кульчицький В., Бойко І.* Суд, прокуратура та адвокатура в Галичині у складі Австро-Угорщини // Науковий вісник Чернів. нац. ун-ту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.chnn.edu.ua/vysnyk; *Ницифорак М.В.* Фінансова прокуратура Буковини у 1867–1918 рр. // Право України. – 2001. – № 1 – С. 133; *Панич Н.Ю.* Створення та правовий статус Галицької фінансової прокуратури (1852–1918 рр.) // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 44-45.
10. Конституції і конституційні акти України: Історія і сучасність / Відп. ред. Ю.С. Шемшученко; Упоряд. І.О. Кресіна. – К., 2001.
11. *Ференц Б.* Історія прокуратури України // Проблеми удосконалення організації і діяльності прокуратури України в умовах судово-правової реформи: Зб. наук. праць. – Х., 1998. – С. 14.
12. *Бандурка О.М.* Сьогодення прокуратури: пропозиції щодо реформування // Вісник академії прокуратури України. – 2006. – № 3. – С. 52-59.
13. *Субботин Е.А., Червякова Е.Б.* О месте и соотношении прокурорского надзора за соблюдением и применением законов и прокурорского представительства интересов граждан и государства в суде // Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності: Зб. наук. праць. – Х., 1999. – С. 43-46.
14. *Михайленко О.Р.* Проблеми функцій у системі органів прокуратури // Вісник академії прокуратури України. – 2006. – № 1. – С. 33-37.

Надійшла до редакції 07.06.2012